

ՀԱՆԳԻՍՏ

Տ. Տ. ԳԵՈՐԳ Ե. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ի Ս. ԷԶՄԻԱԾԻՆ

1847 — 1930

Ծն. Թիֆլիս 1847 Օգոս. 28: — Եպիսկոպոս 1882 Մայիս 9, — Կաթողիկոսական ընտրութիւն 1911 Դիսեմբ. 13. Խսկ Օծում 1912 Յուլիս 1: Վխան. 1930 Մայիս 8. ԵՇ.:

Սուգ սուգի վրայ:

Հայաստանեայց Եկեղեցին այս տարի Ապրիլ 27-ին կորսնցուց իր ամենէն հոյակապ եւ բազմաւնորհ Հայրապետներէն մէկը, յանձին Ս. Արքուդոս ողբացեալ Պատրիարք Ամեն. Տ. Եղիշէ Արքեպս. Դուրեանի, եւ անկից 11 օր ետքը անա կը կորսնցնէ իր Ընդհանրական Հայրապետը եւ Ծայրագոյն Պատրիարքը, յանձին Վեհափառ Տ. Տ. Գեորգ Ե. Կաթողիկոսի, իր ուրաւուն եւ երեւանայ հասակին մէջ:

1911 Դեկտ. 13-ի ընտրութեան մէջ Սուրենեան եւ Դուրեան գրեթէ հաւասար փոխով ընտրուեցան: Դուրեան միայն մէկ փոխ պակաս առաւ, եւ Չարը իր մասը դրաւ երկու թեկնածուներէն Սուրենեան Գեորգ Արքեպսի. անուան վրայ:

Այս տարի, երկու հայրապետներ, մին Արքեպ Յակոբեանց Արքուդին վրայ, իսկ միւսը Ս. Էջմիածնի Մայր-Արքուդին վրայ, իբրեւ ընտրելակիցներ, իրենց վերջին հրաժեշտ տուին Եկեղեցւոյն, 11 օրեւու անջրպետով մը:

Գեորգ Ե. մեծ համարում եւ յարգանք կը տածէր հանդէպ Դուրեանի, զոր Լծակից Եղբայր կ'անուանէր յանախ իր գրութիւններուն մէջ: Եւ Դուրեանի Յորեղեանին առթիւ տնայն Հայրապետական Կոնդակին մէջ անվերապափորձէն գնահատեց եւ դուռնաց Յորեղեանին կարողութիւններն ու արժանիքները եւ անոր յիսնամեայ փառանքաւորութեան պատուները: Դուրեան Արքազան ալ նոյնքան յարգանքով եւ հանդէպ Մայր-Արքուդ իր տաճած սիրոյն եւ հաւատարմութեան գիտակցութեամբ՝ ոսկեղարեան հայերէնով գրեց այնպիսի պատասխան մը, որուն մէջ Երուսաղէմի Պատրիարքը յայտնագործուեցաւ իբրեւ ամենէն համեստ եւ Մայր-Արքուդ կացութիւնը այնքան քաջ ըմբռնող հոգեւորական մը:

Դուրեան, իբրեւ Պատրիարք Երուսաղէմի եւ իբրեւ Հայ ժողովուրդի բարձր

համարումը եւ համակրանքը վայելող Բարձրասիւնան Եկեղեցական մը, իր լաւագոյնը ըրաւ Մայր-Աթոռին դիրքը եւ հեղինակութիւնը պահելու եւ պաշտպանելու համար: Միեւնոյն պատճառաւ Գորեան, մեծ սէր եւ անկեղծ վերաբերում մը ցոյց տուաւ նաեւ հանդէպ Գէորգ Ե.ի անձին:

Եւ այնպէս կ'ենթադրենք թէ Ամենայն Հայոց Հայրապետն ա'յնչափ ազդուեցաւ Երուսաղէմի Պատրիարքին անակնկալ մահուան գոյժէն որ չկրցաւ դիմադրել այլեւս իր վրայ ննուող 83 տարիներու ծանրութեան:

Գէորգ Ե.ի ասեմի տեղի ունեցան չորս կարեւոր բարեփոխութիւններ Հայ. Եկեղեցւոյ Կարգապահական Կանոններուն մէջ. ա) Պատկի օրերուն ընդլայնումը. բ) Երուսաղի եւ Ամերիկայի մէջ դատարանի վճռով կատարուած ամուսնալուծումներուն ընդունուիլը Հայ. Եկեղեցւոյ կողմէն. գ) Երիտասարդ այրիացեալ քահանաներու երկրորդ անգամ ամուսնութիւնը. դ) Նոր Տոմարին ընդունելութիւնը Հայ. Եկեղեցւոյ մէջ:

Անուշտ ուրիշ բարեփոխութիւններ ալ տեղի պիտի ունենային Գէորգ Ե.ի ասեմի եթէ աշխարհաւոր Մեծ-պատեարզմը 1914-ին վերիվայր չբռնէր հայ ժողովուրդին եւ Հայ. Եկեղեցւոյն հակառակորդները եւ կարեղի ըլլար ազգային մեծ ժողով մը գումարել էջմիածնի մէջ:

Մեր Եկեղեցւոյ պատմութեան ամէնէն նշանաւոր կաթողիկոսներէն մէկը պիտի հանդիսանար Գէորգ Ե. եթէ իր ժամանակին երեսան եկած պատական երեսույթները իրականութեան վերածուէին ի նպաստ բովանդակ հայութեան:

Բայց դժբախտաբար Գէորգ Ե. ամէնէն նշանաւոր ՎՇՏԱՆԻ Կաթողիկոսն եղաւ էջմիածնի Աթոռին վրայ, եւ իր բոլոր հնարաւորութիւնները ի գործ դրաւ իր Աթոռին իրաւունքները պաշտպանելու համար:

Գէորգ Ե. թէ՛ բախտաւոր Կաթողիկոս մը եղաւ եւ թէ՛ դժբախտ:

Բախտաւոր եղաւ, որովհետեւ իրեն վիճակուեցաւ ողջունել Հայաստանի անկախ կառավարութեան արեւոյշար, Խորհրդային Վարչութեան հաստատումէն յառաջ: Գէորգ Ե. էր որ բախտ ունեցաւ Հայ Ազգային Պատուիրակութիւն մը ստեղծելու Փարիզի մէջ, անոր նախագահութիւնը վստահելով մեր ժամանակի ամէնէն մեծ եւ հայրենասէր հայուն, Վսեմ. Պօղոս Նուպար փառայի, աղուոր յոյսերով եւ Հայ ժողովուրդին համար փայլուն ապագայի մը հաւաստիքներով . . . :

Մեր ազգային պատմութեան այս նորագոյն շրջանին մէջ անգլուգական իրողութիւններ էին Հայաստանի Անկախութիւնը Գէորգ Ե.ի ասեմի եւ Հայ Ազգային Պատուիրակութեան կազմակերպութիւնը, անոր ձեռնով: Բախտաւոր Կաթողիկոս, պիտի ըսէինք:

Բայց դժբախտ Կաթողիկոս մը եղաւ ան, որովհետեւ իր աչքերով տեսաւ անչափութիւնը հայ աշխարհի աւերածին եւ դառն դառն արցունքներ քափեց էջմիածնի մէջ տեսնելով սուրէն եւ հուրէն ելած հալածական ժողովուրդին կոտորակները, մերկութեան, անօրութեան եւ այլեւայլ մահաբեր հիւանդու-

քեանց նիբաններուն մէջ: Գէորգ Ե. «վեսալի» կ'ստրագրէր իր կոնդակները, եւ իրաւունք ունէր: ՎՇՏՍԱԼԻ՝. ամուսնի եւ դառն իրականութեան մարմնացումն էր այդ բառը, բովանդակ հայութեան կործանուած յոյսերուն եւ անփոխարինելի կորուստներուն խնայումը եւ քափանցիկ խորհրդանշանը եղաւ ՎՇՏՍԱԼԻ բառը:

Դժբախտ Կաթողիկոս մը եղաւ Գէորգ Ե. տեսնելով Հայաստանեայց Եկեղեցոյն նուաղումը խորհրդային Վարչութեան սեղմումներուն մէջ:

Ա'ն արիաբար կուրծք տուաւ այն բոլոր դժուարութիւններուն եւ վսանցներուն, որոնք սպառնացին Հայց. Եկեղեցոյն եւ Մայր-Աթոռին:

Դժբախտ Կաթողիկոս, որ իր աչքերը փակեց ցաւերու եւ վիշտերու մէջ, եւ ո՛ր գիտէ, քերես մուսլ ասպագայի մը ստուերներուն յառած:

Սուգ սուգի վրայ:

Ինչ պիտի ըլլայ երուսաղէմ:

Ինչ պիտի ըլլայ էջմիածին:

Ահա՛ կենսական հարցումներ, որոնք Հայ Եկեղեցոյ առջեւ կը դրուին երկու գերեզմաններուն բացման առթիւ, մէկը հոս Սիրնի բարձունքին վրայ, միւսը անդին՝ Արարատի շուրջին սակ:

Մեծ են Հայ Եկեղեցոյ երկու կորուստներն ալ:

Երկուքին ալ քողած բացը խոռոր է, խորո՛ւնկ է:

Գեռ ապրելու էին երկուքն ալ, իբրեւ խորհրդանշանները Հայ Եկեղեցոյ ճարտար իրաւունքին եւ մեր յոյսերու իրականացման՝ լաւագոյն ժամանակներու համար:

Հայ ժողովուրդը պէ՛տք ունի երկնային լոյսի, չմոլորելու համար այս ծանրաբախիժ պահերու աղջամուղջներուն մէջ:

Հայ Եկեղեցականութիւնը պէ՛տք ունի գերագոյն իմաստութեան եւ անըստ ճշմարտութեան Ս. Հոգւոյն, չգայթելու համար իր փափուկ պարսկականութեան ճախիղներուն վրայ:

ՍԻՌՆ, Սրբոց Յակոբեանց վեսահար Միաբանութեան հետ, անկեղծօրէն կը վեսակցի Մայր-Աթոռոյ Պատ. Միաբանութեան, որուն վրայ կը ծանրանայ այսուհետեւ Ամենայն Հայոց Հայրապետական Աթոռին պահպանութեան դժուարին գործը, մինչեւ որ Աստուծային եւ Երկնաւոր ճշմարտութեան, որ միշտ կը լեցնէ իւր Սուրբ Եկեղեցոյն պէ՛տքերը, կոչէ արժանաւոր՝ Լուսաւորչի քափուր Աթոռը լեցնելու համար իր սրբութեամբ, իր մաքուր եւ ամուր հաւատքով, իր կրօնական բարձր տեսիլներով, իր անձնուէր ծառայութեամբ, իր խոհական վարչագիտութեամբ եւ իմաստուն առաջնորդութեամբ:

Աղօթենք արագին.

— Թաղաւոր Երկնաւոր, զեկեղեցի քո անշարժ պահեա եւ զերկրպագուս անուանող քու՛մ պահեա ի խաղաղութեան: